

dicendam tentantibus dicitur, *Daniel. xiii. 9*: « Everterunt sensum suum, et declinaverunt oculos suos, ut non viderent cœlum (Deum cœli presidentem), neque recordarentur iudiciorum iustorum. » Si enim cogitasset Deum fore sui sceleris vindicem, si prœvidissent Dei iudicia per Danielem mox in se exercenda, frasserunt utique eorum metu suam intemperantiam. Hac de causa tam serio, et tam frequenter Moses jam moriturus Hebræis inculcat: « Observa, et cave ne quando obliviscaris Domini Dei tui: ne, postquam comederis et satiatus fueris, etc., elevetur cor tuum, et non reminiscaris Domini Dei tui, qui eduxit te de terra Ægypti, de domo servitutis: et ductor tuus fuit in solitudine, etc., et cibavit te mamma, etc. Sed recorderis Domini Dei tui, quod ipse tibi vires præbuerit. Sin autem oblitus Domini Dei tui, secutus fueris deos alienos, etc., ecce nunc prædico tibi quod omnino sperreas, » *Deut. cap. viii. 11, 12, 14, 16, 18, 19*; et *vi. 12*, et *ix. 9, 23, 31*; et *ix. 7*. Atque verus fuit vates: nam, *Deut. xxxi. 18*, eis improperat: « Deum, qui te genuit, dereliquisti, et oblitus es Domini creatoris tui. » Unde Dei penas et diras omnes eis intentat vers. 22: « Ignis, ait, succensus est in furore meo, et ardebit usque ad inferni novissima. Congregabo super eos mala, et sagittas meas complebo in eis. » Sic, *Julio. iii. 7*, causa cor Hebræi traditi sibi Philistinis et Chanaanis, assignatur hæc: « Peccavitque malum in conspectu Domini, oblitus sunt Dei sui. » Sic *I Reg. xii. de isdem ait Samuel*: « Obliti sunt Domini Dei sui, et tradidit eos in manu Sisaræ. » Sic dicitur *Job viii. 13*: « Vis omnium qui obliviscuntur Deum, et spes hypocrita peribit. » Ita *Psaltes, Psalm. ix. vers. 18*: « Convertantur, ait, peccatores in infernum, omnes gentes que obliviscuntur Deum. » Et *Psalms. lxxvii. 14*: « Obliti sunt benefactorum ejus, et mirabulum ejus que ostendit eis, » Hebræis per Moysen, Josue, David, etc. Quocirca, *Ps. cii. 2*: « Benedic, ait, anima mea, Domino: et noli oblivisci omnes retributiones ejus. Qui propitius omnibus iniquitatibus tuis: qui sanat omnes infirmitates tuas. Qui redimit de inierita vitam tuam: qui coronat te in misericordia et miserationibus. » Et *Psalms. ciii. civ. cv. cvi. juxta eam*: « Benedic, anima mea, Domino. Confitemini Domino quoniam bonus: quoniam in sæculum misericordias, » etc. Denique omnes Prophete non aliud improperant peccatoribus, quam oblivionem Dei.

24. LUPANAR, — excelsa et templa idolorum edificasti in angulis et vis omnium platearum Jerusalem, ut patet *IV Reg. xvi. 21*. Ita Polychronius. Ob hæc exardescens et implacabilis paulo ante intonat: « Vis, vis tibi. » Vix enim geminatium significat animum sponsi plane offensum, et parantem sponsæ, puta Hierosolymæ, duplex exodium, scilicet præsens per Chaldaeos et æternum in gehenna per demones.

25. SIGNUM PROSTITUTIONIS, — id est prostibulum, lupanar, puta excelsum jam dictum.

Moraliter: « Lupanar sibi edificat, qui tota frontis libertate delinquit, juxta id quod scriptum est: Peccator, cum venerit in profundum iniquitatis, contemnit, » ait S. Hieronymus.

ABOMINABLEM FECISTI DECOREM TUUM. — Sicut meretrices, quæ ex nimio longoque usu libidinis fiunt fœdissime, ait Maldonatus.

26. MAGNARUM CARNIUM, — pinguium corporum plenorum succi, et consequenter libidinosum. Tales, ait Origenes, sunt demones, qui gaudent libidine et peccatis carnalibus. Proprie *viagnus carnes* vocat magna membra, que significant libidinosum, de quibus ait cap. xxii. 20: « Quorum carnes sunt ut carnes asinorum. » Vide *Canon. LV. Non quod Ægypti hæc membra majora habuerint, quam alii homines; sed quod magis idololatriæ (hæc enim a Prophete vocatur scotatio) dedit fuerint quam alie gentes. Ut metaphora (1).*

« Unde symbolice sanctus, ait S. Hieronymus » carniem dicitur parvularum, que in eo desecunt quotidie, et per virtutes attenuant, ita ut nequaquam caro appellatur, sed spiritus, et loquitur in psalmo? Sitivit anima mea ad te, Deus, quam multipliciter tibi caro mea! sive (ad quedam habent exemplaria) quomodo consumpta est caro mea? De hæc carne scriptum est: Omnis caro fœnum, et omnis gloria ejus quasi flos fœni. Aruit fœnum, et flos ejus decidit; verbum autem Domini manet in æternum. Et Apostolus: Caro et sanguis regnum Dei non possidebunt. Et in Genesi loquitur Deus: Non permanebit spiritus meus in hominibus istis, quia caro sunt. Et ad credentes dicitur: Qui in carne sunt, Deo placere non possunt: vos autem non estis in carne, sed in Spiritu. »

27. AUFERAM JUSTIFICATIONEM TUAM, — id est legis ceremonias, cultum templi et sacrorum, quia ea profanasti, ut dixi vers. 17 et seq. Ita S. Hieronymus. *Secundo*, noster Prado: « Auferam justificationem tuam, » id est, ut aliqui legunt, *jus tuum*, id est libertatem et regimen, quo tuis jus dicit, tibi adimam, faciamque ut Philisteis subjiciare, et ab eis jura petas, que Dei jus violasti. Unde Septuaginta vertunt: *Auferam legitima tua*. Hinc et sequitur: « Et dabo te in animas odientium te. » Verum justificationem nusquam significat libertatem aut potestatem regendi. *Tertio*, R. David et Vatablus vertunt: *Auferam a te dimesum tuum*, id est annoniam tuam, qua te quotidie alebam, puta simlam, mel et oleum, que tibi dedi, ut dixi vers. 9. Unde et Chaldaee vertit: *Auferam bonum tuum*. *Quarto*, alii vertunt: *Auferam a te decretum, vel statutum tuum*, quo

(1) Recte Theodoretus: « Per translationem magno carne eos qui supra modum idolorum cultui addicti erant, nominavit, qui hircos, et boves, et oves, canesque et simias, et crocodilos, et lites, et accipitres adorabant. »

scilicet statuetam et promiseram, quod nunquam te desererem. *Quinto*, Maldonatus: *Auferam, inquit, a te justificationem tuam*, id est favorem meum, quo, dum te prosequor, videris esse justa; et puniam te, ut appareat te injustam esse. Hic sensus satis appositus est. *Sexto* et optime, *justificationem*, id est sanctificationem, tuam, id est sancta tua. Hoc enim est hebraice *חֻקְךָ chukeck*, *q. d.* Ego te, quasi sanctam meam sponsam, ornavi auro, argento, bysso et omnibus bonis,isque te quasi sanctificavi, dotavi et mihi astrinxi, vers. 10 et seq.; tu vero eadem sanctificasti et consecrasti idolis tuis; itaque non tam sanctificasti quam profanasti et polluisti ea, vers. 17 et seq. Quocirca ego hæc ipsa bona sancta auferam, imo quasi mea repetam a te, daboque ea hostibus tuis, ut ipsi omne tuum aurum, omnes fruges et opes diripiunt; quia ipsi te sunt sanctiores et meliores. Hunc sensum posunt præcedentia et sequentia. Hanc enim penam idololatriæ eorum clare intemat vers. 39, dicens: « Denudabit te vestimentis tuis, et auferet vasa decoris tui: et derelinquent te nudam planaque ignominia. » Hoc enim maxime timent impij: nec enim erunt Dei favorem, ritus et ceremonias sibi auferri, cum ea jam ipsimet sibi sponte abstulerint, imo a se expulerint et idola sua transferant.

Moraliter: Nota Deum opes, bonaque que nobis largitur, vocare sancta; quia ea dat ut iis sanctificemur, sanctique Deum colamus, expendendo ea pie in usus templi, Religiosorum, pauperum, filiorum educandorum in timore Dei, etc.

DABO TE IN ANIMAS ODIENTEM TE FILIARUM PALESTINARUM. — « In animas, » id est in desideria, ut te pro voto abutantur filie Palestine, id est oppida, vel totius civis Palestine: vocat filias populi, qui populus, ad decorum: populum enim Jerusalem hæctenus quasi puellam Deo desponsam induxit, *q. d.* Tradam te voluntati atque libidini Palestinorum, ut te spoliem, capiant, occidant. Vetus enim et perenne fuit odium inter Philistinos sive Palestinos, et Judaeos.

EVESCUNT. — Septuaginta: *Declinat de via tua*. Non audent te tanquam infame scortum comitari per vias, pudet illas tui, licet sint ille impudentes; quia iustiores sunt te, ut ait vers. 32.

28. IN FILIIS (id est cum filiis) ASSYRIORUM (1). 29. IN TERRA CHANAAN, — in quam te ex Ægypto transtulit et in qua habitas. Aliter Prado: « In terra Chanaan, » inquit, id est mercatorum, qui mercimonia exercent eum Chaldaeis. Sic *Prov. xxxi. 24*,

dicitur: « Cingulum tradidit Chananeo, » id est mercatori. Aliter rursus Maldonatus, *q. d.* Usque in terram Chanaan, scilicet habitando etiam ejus idololatriam.

CUM CHALDÆIS. — Hebraice *כְּסוּדִים Kasuim*, id est usque in Chaldaeo, scilicet mittendo eonuntios, qui referant quo cultu colendi essent eorum dii. Ita Vatablus et Maldonatus.

30. IN QUO (qua re, quo fixivo) MUNDABO (et, ut Hebræus, *circumcidam* (legendum enim est *חָצַעְתִּי anota*, id est circumcidam, a radice *חָצַע mol*, id est circumcidit) con rēv. — Septuaginta: *Quid faciam cordi tuo?* juxta illud *Osee vi. 4*: « Quid faciam tibi, Ephraim? quid faciam tibi, Juda? » Et *Isai. v. 4*: « Quid est quod ultra debui facere vineæ meæ, et non feci? » Chaldaeus: *Quam fortis malitia cordis tui!* Vatablus: *O impotens cor tuum!* Prado: *Quam depravatam, infirmum et corruptum est cor tuum!* Ipsi enim pro *anota* legunt *אֵינִי anota*, a radice *אֵינִי anad*, id est infirmus fuit. Unde *אֵינִי anad* vocatur infirmus, corruptus, putridus.

31. LUPANAR. — Hebraice *זְזָבָה*, id est excelsum, scilicet templum et idolum. Vids vers. 25 et 26.

NEC FACTA ES QUASI MERETRIX FASTIDIO AUGENS PRETIUM, — *q. d.* Meretrix que scilicet se ob pulchritudinem querit, fastidit amatos et parva lucrata, ut majora offerantur; tu vero tuam pulchritudinem vilissimum pretio vendidisti, imo gratis obtulisti cuivis, in grande mei et tui vilipendium; uti facit adultera que non mercedis, sed libidinis insatiabilis causa, præter maritum alios se prostituit: quinimo mercede provocasti amatos tuos, ut fecit Achaz militens regi Assyriorum multa auri talenta, cum ejus idola in templum induxit, *IV Reg. xvi.*

Topologica anima, dum peccat, quasi meretrix voluptatibus se prostituit, atque omnes suos spiritus, potentias ac vires, quas a Deo habet, exhaurit et offert demoni. Ita Origenes. Vide historiam filii prodigi, *Lac. xv.*

34. POST TE NON ERIT FORNICATIO (2), — scilicet similis, ut nimirum meretrix pretio conducatur amios, sicuti tu facis. Ita Chaldaeus.

36. EFFUSUM EST ES TUUM, — id est pecuniam tuam prodige effudisti in amatoribus tuis, puta in deos tuos et idola tua. Ita S. Hieronymus, Sic Romanus, teste Festo, « ere drutus miles » dicebatur, cui stipendium ignominiose non esset datum, qui quæ illud prodigisset: eo quod res dicebatur in fiscum, non in nullis sæculum. Sic *Vetrem act. 7* facite morden dicere: « Alatoris, inquit, Placentini castra commemorabantur: in quibus, cum frequens fuisset, tamen era

(1) Assyrium deos Grotius ab Israelitis tum cultos conjicit, cum Achaz Teglatphalasarum regem Assyrie in auxilium vocaret, *IV Reg. xvi. 7*; II *Paralip. xxviii. 18*: « Nam, inquit, plerumque quorum amicitiam amiciebant, eorum cultus imitabantur. » Verum, ut bene notat Rosenmüller, et eorum gentium, quibuscum nullo fœderis vinculo conjuncti essent, superstitiones Israelitis imitatos fuisse, credibile est; exempla vidimus apud Nostrom, supra *viii. 7-12*.

(2) « Tu autem didisti mercedem cunctis amatoribus tuis, » etc. Nam neque ab Ægyptiis, neque ab Assyriis, vel Chaldeis quidquam boni acciperant Israelitis, sed contra magnis mercedibus eorum gratiam colentes ab illis sunt. (Cocculus.) Vide *IV Reg. xvi. 8*; *Isai. vii. 20*; *xxx. 8, 9*.

dirutus est, » *g. d.* Licet Verres non esset emansor, sed frequens in castris aleatoris, tamen ere dirutus est, id est stipendia perdidit et prodegit, alca scilicet omnia absumente. Sic in castris Veneris et demonis ere diruitur Jerusalem, et qui vis peccator. Aliter Chaldeus, R. David, Vatablus et Maldonatus. Vertunt enim: *Effusum est immunitas*, id est ima pars ventris, scilicet, pudenda tua manifestata sunt publice. Hebraeus enim *תפלתו* *in-husteseh* vertunt *suboratum*, id est fundum; fundus enim vasorum solet esse aeratus, ut diutius durent. Aliter quoque vertit et explicat Prado: Argentum, ait, signum est puritatis, as sordium, quia contrahit facile rubiginem, *g. d.* Sordes tue effusae sunt, id est, ut sequitur, fornicationes tuae effusae sunt. Unde et Pagninus vertit: *Effusa est turpitudine tua; Brixianus: Effusa est turpitas tua.*

Unique opposite per res durum et forte, accipi potest robur et fortitudo, *g. d.* Fornicando assidue, cum semine profudisti omnes tuum robur et fortitudinem. Docent enim medici et ipsa experientia, immodico veneris usu vires exhauriri hominemque debilitari et emori. Cujus rei varias dant causas: *prima* est, quod semen spiritu plenum sit, praesertim vilali, ut docet Hippocrates lib. *De Natura factus*, cap. iii; unde sequitur veneri indulgentes non esse multum vitales: seminis enim emissionem, pariter spiritus vitalis emittitur et dissipatur, ut ait Galenus, lib. *I De Semine*, cap. xvi. Porro Galenus, lib. *I De Natura facult.* cap. v et vi, docet in semine triplicem esse spiritum: est, inquit, in eo « spiritus vitalis ad generationem cordis, spiritus naturalis ad generationem hepatis, et animalis ad generationem cerebri. » Modum subjicit: « Subintrante ergo in profundum spermatis ventositate, actione trium spirituum in medio nascitur vesicula quaedam; superius autem prope alia vesicula, a latere juxta inferiorem alia: ex prima vesicula formatur ipsum cor; ex secunda superius posita cerebrum; ex tertia hepatis. » Cum ergo triplex hic spiritus in veneris usu emittatur, necesse est vires et vitam alteri. *Secunda* est, quia in venere optimum et fortissimum excernitur. Audi Hippocratem, lib. *I De Genit.*: « Genitrix viri provenit ab omni humido quod in corpore existit, ut quod robustissimum est secernatur. Argumentum autem ejus, quod robustissimum secernitur, hoc est, quod a veneris usu, vesicula adeo re emissa, imbecilles redduntur. » Et Galenus, lib. *I De Semine*, cap. xvi: « Quare non mirum est immoderato coitu utentes imbecilliores reddi, a toto corpore utroque (humore scilicet et spiritu) sincerissimo ablato. » *Tertiam* attexit ibidem Galenus dicens: « Accedens insuper voluptate, quae ipsa per se sufficiens est vitalem firmitatem dissolvere, adeo ut jam quosdam ex nimia voluptate ac juvenilitate mortuos esse constet. » Hinc venere utentes quasi extra se rapiuntur et obstupescent: unde

Diogenes coitum vocabat brevem epilepsiam; et Alexander Magnus aiebat, haec sola ex re agnoscere sese esse hominem, summaque infirmitatem. *Quarta* est, quia in nimia copula, effusus omni semine, effunditur tandem et sanguis. Id deducitur ex Galeno loco citato, cap. xii, ubi arterias et venas semen ex sanguine operari, discrete affirmat. Idem docet Avicenna lib. iii, f. n. xx, tract. I, cap. I: Semen, inquit, « est sanguis magis digestus et magis subtilis. » Idem docent alii medici et physici, uti Aristoteles, lib. *De Longit. et brevitate vitae*, ubi id ipsum confirmat exemplis. Nam mulus, ait, diutius vivit quam equus et asinus ex quibus genitus est, quia vix generat. Unde idem Aristoteles, lib. *VI Histor. animal.* cap. xxiv, ait Athenis fuisse mulum octoginta annorum, et femine diutius vivit maribus, si hi libidinosi sint (nam alius mas diutius vivit, quia calidior), uti haec de causa passeris mares brevius vivunt quam feminae. Nam, ut idem docet lib. *IX Histor. animal.* cap. vii, passeris mares, quia salacissimi sunt, annuum vitam complere non existimantur, feminas autem diutius vivere certum est.

Et *super idola*, — id est, ut Vatablus, duobus modis revelata est ignominia et turpitudine tua, sive deprehensa es meretrix: *primo*, ex eo quod colebas idola abominanda; *secundo*, quod cum idolis immolasti sanguinem florum tuorum.

37. *CONSCRIBO OMNES AMATORES*, — *g. d.* Per ipsos amatores tuos ulciscar te, scilicet faciam ut Chaldei, quorum amicitiam, indeque idola colisti, gentes vicinas tibi amicas, aequae ac inimicas ibi aggregent et te obsideant. Ita Theodoretus.

NUDABO IGNOMINIAM TUAM, — Hebraice *nuditatem*, id est pudenda tua, ut quibus peccasti, iis puniaris et infameris. Intelligit destitutionem opis et auxilii, ait Vatablus, vel potius publicam infamiam, qua ob scelera Jerusalem quasi meretrix, violanda et vastanda erat, indeque a gentibus hostilibus subsannanda et irridenda, uti ridetur meretrix infamis, dum publice in cippo probro exponitur.

38. *JUDICABO TE JUDICIS ADULTERARUM, ET REFUNDENTIUM SANGUINEM*, — id est vindicabo te poena tum lapidationis, quasi adulteram; tum gladii, quasi homicidam, vers. 40. Occidisti enim infantes tuos cremando et immolando eos Moloch.

DABO TE IN SANGUINEM (id est in cedem) *FURORIS ET ZELI*, — id est truculentam, qualem exercent furiosi et zelotypi mariti, dum solent jugulare uxores in adulterio deprehensas. Hebraice: *Ponam te in sanguinem*, id est totam sanguinolentam, vulneribus confossum et undique cruentam, ut videaris tota esse sanguis.

39. *DESTRUENT LUPANAR TUUM*, — *g. d.* Chaldaei destruent excelsa et fana tua. Vide vers. 24.

AUFERENT VASA DECORIS TUI, — puta vasa aurea et argentea, omnesque opes et thesauros tuos, quibus nunc pulchra esse videris.

40. *ADDUCENT SUPER TE MULTITUDINES*, — te quas

adulteram tradent, juxta legem, multitudini lapidandam.

ET LAPIDABUNT (Chaldae) *TE* — projicientes lapides per calcupatas in muros tuos, ut eos verberent et dejiciant: Item in urbem tuam, ut domos confringant et homines in plateis occidant.

41. *ET COMBURENT DOMOS*. — Haec altera erat adulterarum poena, aiunt Hebraei, scilicet ignis, quo eas comburebant; licet ejus vix existet exemplum, nisi in Thamar Genes. cap. xxxviii, 24. Vide ibi dicta.

FACIENT IN TE JUDICIA, — justam ultionem. Vocat *judicia* in plurali, quia multas plagas significat.

IN OCCULIS MULIERUM FLUMINORUM. — Mulieres intelligit nationes et gentes; quia et ipsa Jerusalem induitur hic quasi mulier meretrix, *g. d.* Poenam tuam videbant aliae mulieres, id est gentes, ut careant ne sint adulterae, id est idololatrae. Ita Vatablus.

42. *AUFERETUR ZELUS MEUS*. — Cui videro te jugulatam et flammis datam, cessabit indignatio mea, et zelotypia, quae cor meum rodebat, tum, quia non amplius mihi praepones amatos tuos, ait Theodoretus; tum quia indignationem meam puniendo te exsaturabo.

NEC IRASCAR AMPLIUS, — huic scilicet generationi et saeculo, quia illam disperdam. Sequenti tamen generationi, quasi alteri, et novo saeculo miserere, et si peccet irascar. « Ex hoc perspicimus, ait S. Hieronymus, grandem offensam esse nequaquam curae haberi a Deo, sed permitti hominem sceleribus suis atque peccatis. » Eundemque locum expendens Origenes hom. 8 *super Exodum*: « Vide, inquit, misericordiam, pietatem et patientiam boni Dei, quando vult misereri, indignari se dicit et irasci, sicut per Jeremiam cap. vi, ait: Dolore et flagello castigaberis, Jerusalem, uti ne abscedat anima mea abs te. Haec si intelligis, miserantis Dei vox est: ubi irascitur, et zelatur, ubi adhibet dolores et verbera: flagellat enim omnem filium quem recipit, Hebr. xii. Vis audire indignantis Dei terribilem vocem? Audi quod dicit per Oseam cap. iv: Cum enumerasset multa nefanda quae Jerusalem commiserat, addit: Non visitabo super filias vestras cum fornicatorum, neque super nurus vestras cum mœchantur. » Haec Origenes. In hanc eandem sententiam interpretatur D. Augustinus illud *Psal.* xxviii: « Domine Deus noster, tu exaudiebas eos; dicitur tu propitius fuisti eis, et ulciscens in omnes adventiones, » sen, ut alii legunt, « affectiones eorum. » « Etiam, inquit Augustinus, vindicans propitius fuisti. » Sed multo elegantius, serm. 37 *De verbis Domini*: « Magne, inquit, misericordiae est, nequitia impunitatem non relinquere; et ne cogatur in extremo gehennae damnare, modo flagello dignatur castigare. Vis nosse nulla poena quanta sit poena? Davidem interroga, qui ait *Psal.* ix: Irritavit Dominum peccator. Quare?

Quid vidisti? Vidi peccatorem impune luxuriantem, et exclamavi: Irritavi Dominum peccator. Quare hoc dixisti? Vide quid sequitur. Secundum magnitudinem ire suae non quæret. Ideo nunc non exquiri, quia multum irascitur, parcendo cedit, sed juste cedit. » Unde apud Isaiam, cap. xxvi, magni supplicii loco dicitur: « Miseramur impio, et non discet justitiam. » Hoc est quod *Psal.* lxxx, 42, dicitur: « Non audivit populus meus vocem meam, Israel non intendit mihi. Et dimisi eos secundum desideria cordis eorum, ibunt in adventionibus suis. » Et Rom. cap. i: « Tradidit illos Deus in reprobum sensum, ut faciant ea quae non conveniunt. »

« E contrario puniri hic a Deo, singulare quoddam divinae clementiae beneficium existimandum est. Haec enim ratione Dominus Jerusalem consolatur, *Isaia* xi: « Consolamini, consolamini, popule meus, dicit Deus vestrorum. Loquimini ad cor Jerusalem, et advocate eam, quoniam completa est malitia ejus, dimissa est iniquitas illius: suscepit de manu Domini duplicia pro peccatis suis. » Quo loco recipere duplicia pro peccatis, sen, ut habent Septuaginta: *Recipere duplicia peccata sua*, est propter peccata multis penis afflicti, ut multi volunt. Ideo regius vates postulat: « Proba me, Domine, et tenta me, » *Psal.* lv; et alio loco: « Ego in flagella paratus sum, » *Psal.* xxxvii. Audi S. Gregorium, lib. vii *Moral.* cap. vi: « Quia sancti viri corruptionis suae vulnus sine putredine non esse considerant, libenter se sub manu medici ad sectiones parant, ut aperto vulnere virus peccati exeat. Id quod idem Job luculentius significavit, subjungens: Et haec mihi sit consolatio, ut affligens me dolore non parcat. Electi quippe cum perpetrasset esse illicita noverrunt, et tamen perscrutantes inveniunt, quod nulla pro illis adversa perpesi sunt, in immensa formidinis terrore tabescent, ne in aeternum se gratia deseruerit, quos in presenti vita mali sui retributio nulla castigat; et propterea ferri paterna correptione desiderant, et dolorem vulneris medicamen salutis putant. Recte igitur ait Job: Haec mihi consolatio sit, ut affligens me dolore non parcat; ac si apertius diceret: Qui ideo hic quibusdam parcat, ut eos in perpetuum feriat, ideo me hic feriat, ut non parcendo in perpetuum parcat. » Hactenus Gregorius.

43. *VIAS TUAS* (id est scelera tua) *IN CAPITE TUO DEDI*, — ut in caput tuum redundent et capite luas scelus.

« Et non feci juxta scelera tua, — *g. d.* Parum te pro impietate punivi, plus mereraris. Ita Septuaginta et S. Hieronymus. Verum Chaldeus et Hebraei, pro *עשיתי אשתי*, id est *fecit*, legentes *עשיתי אשתי*, id est *fecisti*, vertunt: *Non fecisti cogitationem* (id est mentis reflexionem, ut videres tuam turpitudinem statumque periculosum) *super omnibus abominationibus tuis*, id est non cogitasti a tuis idolis recedere, non cogitasti mutare men-

tem, redire ad fugem. Unde sequitur: « Sicut mater, ita et filia ejus, » g. d. Quales fuerunt parentes Judeorum, tales sunt et filii: perdurant enim in p[ro]fana patrum impietate et idololatria.

44. ECCE OMNIS, QUI DICIT VULGO PROVERBIUM, IN TE ASSUMET ILLUD (Hebraice, *Omnis parvulator parvulabit*, id est hoc scemina de te dicit quasi proverbium): SICUT MATER, ITA ET FILIA EJUS, — id est sicut mater tua Cothea, vers. 43, et Chananea ob scelera vastata est: ita et tu filia ejus vastata es. Ita Vatablus, Theodoretus, Polychronius. Itaque se explicat Propheta, vers. sequenti. Aliter Chaldaeus et Hebraei, uti jam dixi.

45. FILIA MATRIS TUAE ES TU, QUAE PROIECIT VIRUM SUUM ET FILIOS SCOS, — g. d. Emulatrix es matris tuae, id est terrae Chananae, quae suis sceleribus ex Chanana per Josue et Hebraeos expulit virum, id est reges suos et filios, id est incolas. Ita Polychronius.

Secundo et melius, g. d. Sicut Chananei et Cothei virum suum, id est Deum, proiecerunt adorantes idola, et filios consecraverunt idolis: ita et tu quasi filia, id est imitatrix, eorum fecisti. Ita Theodoretus.

Tertio, alii, g. d. Cothea mater tua, impudens meretrix, solebat virum et proles abjicere et cum aliis libidinari: ita tu, o Jerusalem! me abjecisti, et cum idolis libidinaris.

Tropologice, Judaei et quivis impii abjecerunt Prophetas, qui erant patres eorum spirituales: et viros justos, qui erant eorum filii.

ET SOROR SORORUM TUARUM, — g. d. Similis es sororibus tuis, ne hilo es illis melior aut purior. Sorores Jerusalem vocat vicinas urbes, scilicet Samariam et Sodomam.

46. SOROR TUA MAJOR, SAMARIA, — quia sicut Jerusalem erat metropolis regni Juda: ita Samaria erat regni Israel, sive decem tribuum. Unde eam vocat *maiores*, quia in Juda tantum erant duae tribus.

IPSA ET FILIA EJUS, — « filiae, » id est oppida Samariae subiecta. Metropoles enim Hebraeis et Graecis vocantur *matres*; et vice versa alia urbes et vicis eis subjecti, vocantur *filiae*.

SOROR AUTEM TUA MINOR TE, etc., SODOMA. — Id est Galgala trans Jordanem, ubi habitabant duae tribus cum dimidia. Haec enim recte dicuntur sorores Judeorum, id est fratres et cognati. Ita Scholiastes et Polychronius. Verum melius proprie accipias Sodomam. Haec enim vocatur *soror* Jerusalem, non cognatione, sed impietate: minor vero, non etate, sed civitatum et civium numero: haec habitat, non quasi superstes sit, sed jacet et manet in lacu, ubi ostendit praece gloriae ruinas, imo gehennae speculum Judaeis et peccatoribus ostendit.

47. NEQUE SECUNDUM SCELERA EARUM FECISTI PAUILLUM MENUS. — Ita Romana distinguunt, g. d. Soc-

lus tuum non fuit paulo minus scelere Sodoma et Samaritae, inno in omnibus pene majus, ut sequitur. Paulo aliter ex Hebraeo vertit Pagnanus: *Neque secundum scelera earum fecisti, ac si hoc paululum paucillumque foret, quaino sceleratiora fecisti illis*.

48. VIVO EGO, — testor, et juro per vitam v[est]ram.

49. ECCE HEC FUIT INIQUITAS SODOME, — scilicet prima et origo ceterarum, puta libidinum portentosarum: nimirum fuit in Sodoma.

Primo, SUPERBIA;

Secundo, SATURITAS PANIS, — id est ciborum et deliciarum, hoc est comessatio et compotatio;

Tertio, ABUNDANTIA rerum omnium, luxus et deliciae;

Quarto, OTIUM.

Quaeritur, *Aegyptus* quare sit factus adulter? In promptu causi est, desidiosus erat.

Vere Ennius in *Iphigenia*:

Otio qui desit viti, plus negotii habet
Quam cum est negotium in negotio.

Præclare S. Justinus *Contra Tryphonem*: « Jesna, ait, Josephi fabri filius, solebat dum inter homines degeret, anatra fabricare jugaque, ut per has felines justitiam doceret, et reipsa fugam odii. » Fuit commune Patrum dogma: « Diaboli semper te occupatum inveniat, » ut patet ex *Vitis Patrum*.

Quinto, immisericordia, quod scilicet MANUM EGENO ET PAUPERI NON PORRIGEBANT.

Aliter vertit Syrus referens haec ad precedentia, nimirum sic: *Haec est iniquitas Sodoma sororis tuae superbia, gloriosa, quae saturatur pane, et solebat (habitabat) in quiete (securitate), otio, quiete, scura, otiosa; et Arabiens Antiochenus: Vivo ego, dicit Dominus, quod neque Sodoma, neque filia ejus fecerunt, ut quod fecisti tu, et filia tua; atque etiam soror tua formosa, quae satiatur pane, et sedebat ipsa et filia ejus in quiete.*

Nota: idem hic dicitur cum eo quod ait S. Joannes *epist.* I, cap. II, 16: « Omne quod est in mundo, est concupiscentia carnis, et concupiscentia oculorum, et superbia vite, » scilicet, superbia, deliciae, divitiarum origo sunt malorum omnium in mundo, faciuntque ut mundus sit filius et haeres Sodome. Ita S. Hieronymus, Ita Pythagoras, teste Laertio, dixit in urbes ingredi, *primo* delicias; *secundo*, saturitatem; *tertio*, violentiam; *quarto*, exitium.

Tradit Lavinus Lemnius, alicujus medicus, quod, sicut sanitatem tam corporis, quam animi curant et conservant haec tria, scilicet exercitium, sobrietas et castitas: ita aegritudinem tam corporis, quam animi pariant haec tria, scilicet desidia, saturitas, sive repletio et libido. Unde ipsi

haec tria sanitatis dant praecipua: « Corpus laboribus exercere: vescere citra saturitatem, ne te in venem effundas. » Aureum est dogma Hippocratis, *VI Epid.* Sanitatem haec duo tenent: « Cibus non satiari, et impigrum esse ad labores. » Rursum, nulla re magis curari flatus, cruditates, pituitas, etc., quae plurimorum morborum sunt causa, et fons, quam inedia, ut puta quae haec omnia digerat et consumat, consentiunt medicis.

Audi S. Hieronymum: « Superbia, inquit, saturitas panis, rerum omnium abundantia, otium et deliciae peccatum Sodomiticum est, et propter hoc sequitur Dei oblitio, quae presentia bona putat esse perpetua, et nunquam sibi necessariis indigendum. Quapropter et lege, *Deut. viii*, praecipitur: Attende ne comedens et bibens, et saturatus, edificatis domibus optimis, habensque oves et boves, argentum et aurum, obliviscaris Domini Dei tui. Et in alio loco, *Deut. xxxii*, de Israel scriptum est: Manducavit et bibit, et saturatus est, et impinguatus, et calcitravit dilectus. Quod sciens et sapientissimus omnium Salomon in *Proverbiis*, cap. xxx, deprecatur: Tribue mihi necessaria, et quae sufficiant, ne saturatus mendax fiam et dicam: Quis me videbit? aut pauper effectus, furer et pejerem nomen Dei mei. »

Porro *prima* hic est superbia, quia haec est centrum, a quo exeunt lineae ad circumferentiam omnis iniquitatis. Unde S. Ambrosius: « Superbia, ait, ex angelis demones effecit. » Et Isidorus: « Superbia est origo omnium criminum, et ruina cunctarum virtutum; » ideoque ruina salutis. Nam, ut ait S. Augustinus: « Excelsa est patria, sed humilis est via. » Superbia ergo hic ponitur peccatum Sodomiticum, idque primum: Deus enim superbos deprimit, permittendo eos labi in portentosas et probrosas libidines, ut ostendit *Rom. cap. i*, 27.

Secunda est saturitas. Venter enim satur, meroque restans, despumat in infandas libidines. Recte Seneca, *epist.* 61: « Venti, ait, obedientes brutorum animalium loco numeremus, non hominum. » Ut hanc everteret Plato scripsit ad Dionis propinquos: « Nullo modo debere quemvis in die saturum fieri. » Gula ergo Sodomiam fecit et perdidit: gula enim est strues lignorum quibus accenditur libido: « Non Etiam ignes, » ita S. Hieronymus *ad Parium*, « non Vaeleia telus, non Vesuvius et Olympus tantis aestuant ardoribus, ut juveniles medullae vino plene et dapiibus inflammatae. » Et Euripides: « Saturo Venus adest. » Et Athenaeus, lib. X *ex Aristophane*, « vinum » vocat « lae Cyprae deae, » id est Veneris, quod alit libidinem. Denique, « sine Cere et Baccho friget Venus. »

Tertia est abundantia rerum, indeque luxus. De qua dixit Apostolus, *I Timothi. vi*: « Radix omnium malorum est cupiditas, » *græcos γὰρ ἀγαπᾷ. Vetus est proverbium apud Stobaeum: « Sati-*

tas ferociam parit, tollit animos opulencia. » Et Homerus: « Fastum copia gignit, » indeque libidines.

Quarta est otium, de quo *Proverb. i*: « Prosperitas impiorum perdet eos. » *P[er]o* quo alii vertunt: *Pauc*, sive *quies insanoorum svertet eos*. Et Poeta:

Otia si tollas, perire Cupidini *arces*,
Contemptaque jacent, et sine luce facer.

« Otio, inquit S. Augustinus, perit Roma, deleta Carthagine. » Recte Sapiens, et ex eo Chrysostomus: « Omnem malitiam docuit otiositas. » Cum rogaretur Cleomenes, ut est apud Plutarchum, cur Lacedaemontii, cum Argivos sepe vincerent, eos non delerent? « Nolumus, inquit, ut habeamus qui juvenes nostros exerceant. Sunt enim ipsi eorum eos, qui ipsorum virtutem auant, non otio eveniunt, et in vitia ac molliem diffuunt. » Vide quae de otio dixi *II Thessal. iii*, 10.

Quinta est immisericordia: haec quoque fuit causa libidinis Sodomiticae. Qui enim crudelis sunt in proximum, crudeles quoque sunt in naturam, violando ejus generationem: quique crudeles sunt in alimoniam et vitam proximi, crudeles illidem sunt in ejus corpus, ut eo perpendas libidines probrose abutantur. Sic Sodomite, quia erant crudeles in hospites et peregrinos, ideoque angelos corpore indutos et quasi peregrinos divertentes in Sodomam ad Lot, appellerint ad nefarium concubitus, *Genes. xix*, 5. Immisericordia enim et crudelitas faciunt, ut qui ea laborat, non respiciat pudicitiam, nec famam, nec corpus nec vitam proximi, praesertim exteriori peregrini; sed his omnibus, quasi mancipiis, crudeliter ad suam libidinem abutatur; eaque, quasi res vilas et nullius pretii, prodigat et profundat. Ita crudelis Amnon nihili fecit pudicitiam, nec famam sororis suae Thamar, sed ea, quasi villi scorto, abusus est, *II Reg. xiii*, 13 et seq. Ita hodie severita et barbaries Turcarum facit, ut pueros et mancipia Christianorum ad hoc nefas impune et impudenter cogant, quin et vim inferant. Videant nunc christiani, qui elemosynis et donis procurant, et quasi unum usum corporum fidelium et pauperum ad suam obscenitatem, quam in eos barbari et crudeles sint instar Turcarum: dant enim cibum corpori, ut ejus deus, famam et pudicitiam absorbent: nutriunt carnem, ut animam occidant. Hanc villi esca, villi nummo appendit, emittit, perditus thesauros incomparabiles, puta christianam corpus, conscientiam, castitatem, animam ad Deo imaginem creatam, et Christi sanguine redemptam? Itane obholo destruitis ejus gloriam et felicitatem, eique emittis et acceritis ignes sempiternos? o crudelem elemosynam, o immisericordiam misericordiam, o pretium iniquum et satanicum!

30. ET ELEVATE SUNT — in fastum et arrogantiam. PEGERUNT ABOMINATIONES CORAM ME, — publice in oculis solis ejus Deum contemnentis.

Sicut videri. — Ita Romana, id est sicut audisti et vides in effectu, scilicet in lacu Asphaltite sulphureo, quanta fuerit iniquitas Sodomæ, ut pole, que ob scelera in lacum tam tetrum est versa. Vide dicta *Genes. xix, 28*. Jam Hebræa habent: *Sicut vidi*, id est cum, vel postquam vidi, eas abstuli.

31. JUSTIFICASTI, — ostendisti Sodomam et Samariam te esse justiores, id est minus impias, ita ut tecum comparate justæ videantur. Sicut enim lux solis obscurat lucem stellarum, ita sanctitas magna minorem, et iniquitas insignis minorem, ita ut esse non videatur. Vide Origenem. Notat Theodoretus, Jerusalem magis peccasse Sodomam, non peccati substantia, sed qualitate. Habebat enim legem, sacerdotes, Prophetas, Dei cognitionem, cultum et templum, quæ omnia profanavit idolis et peccatis; unde gravius peccavit. Hoc est quod Christus, *Math. xi, 23 et 24*, ait: «Et tu, Capharnaüm, numquid usque in cælum exaltaberis? usque in infernum descendes; quia si in Sodomis factæ fuissent virtutes quæ factæ sunt in te, forte mansisset usque in hanc diem. Verumtamen dico vobis, quia terra Sodomorum remissio erit in die judicii, quam tibi.» Et Jeremias, *Thren. iv, 6*: «Et major effecta est iniquitas filii populi mei peccato Sodomorum.» Vide ibi dicta.

32. PORTA CONFUSIONEM. — Septuaginta: *Sustine tormentum.*

QUE VICISTI SORES TUAS. — Hebræice, *que judicasti*, id est condemnasti, *sorores tuas*, *q. d.* Cum peccando certares tu cum sororibus tuis, tu eas condemnasti, id est superasti et vicisti: ita ut, si diabolus, vel quis impius in judicio preses sedisset, judicaretur utra vestrum impietate vinceret, et impudentia esset insignior ac nobilior; tuque coram eo cum sororibus tuis in hæc causa litigasses; ille causam tibi adjudicasset, et sororibus abjudicasset, easque condemnasset. Hæc enim ejus fuisset sententia: Jerusalem peccando superavit sorores suas; itaque in hoc certamine primum ei debetur peccati impietatis premium.

SCLERATUS AGENS AB EIS, — præ eis. Hoc enim significat hebræum *וְיָמִין* comparativum.

33. ET CONVERTAM RESTITUENS EAS CONVERSIONE SODOMORUM, etc., ET CONVERSIONE SAMARIE, etc. — Id est reducam te, o Jerusalem, e captivitate, ut cum Sodomam et Samariam revertaris in patriam. Nota primo: Conversio, reversio, captivitas, idem significant, scilicet captivos revertentes. Secundo, licet Romana legant *conversionem*; et Aquila ac Symmachus, *captivitatem*. «Convertam» ergo «conversionem», idem est quod reducam captivitatem, id est captivos, «restituens eas», scilicet sorores tuas, puta Sodomam et Samariam,

hoc est captivos e Sodomis, et e Samaria sibi et patriæ restituam.

Quæres, quando et quomodo reducti Deus Sodomitas, cum omnes cotæsti igne consumpti sint?

Primo, pro *convertam* Theodoretus legit, *aperiam*, id est aversata est me Sodomam, et ego vicissim aversatus sum eam, ac puniti excidio. Verum, quia Latina passim legunt *convertam*; hinc Emmanuel Sa et alii alii accipiunt hæc ironice, aut legunt per interrogationem. Verum hoc quoque repugnat sequentibus.

Secundo, Judei, ait S. Hieronymus, inter cæteras fabulas fingunt, in adventu sui Christi, id est Antichristi, et in mille annis regni ejus, Sodomam esse restitutam in pristinum statum, ut sit quasi paradivus Dei; ac tum pariter Samariam pristina recepturam felicitatem.

Tertio, S. Hieronymus ex Origene: Sodomam, ait, sunt gentes; Samaria, heretici; Jerusalem, peccatores fideles, qui omnes in primo Christi adventu, ut vult Origenes, vel, ut S. Hieronymus, non ex sua, sed ex aliorum sententia, in secundo ad magnam gratiam et gloriam evenerunt. Verum hoc mysticum est, et sapit errorem Origenis, qui ex Platone censuit, post certum annorum curriculum, fore rerum omnium revolutionem et restitutionem: ita scilicet, ut etiam damna sibi restituatur et salventur.

Quarto, Lyranus et Vatablus: Sodomite, aiunt, sunt Ammonite et Moabite, quia orti ex Lot, qui habitavit in Sodomis. Hi cum Samaritis et Judeis ad Christum convertentur.

Quinto, Polychronius, Scholiastes et Prado per Sodomam accipiunt duas tribus, Ruben et Gad, cum dimidia tribu Manasse, trans Jordanem in Galaad (non in Galgala, ut habet Scholiastes) et Basan habitantes. Hæc enim regio fertilissima quasi Sodomam, in luxum, otium et vitia solata, prima ante alias septem tribus ducta est in Assyriam captiva a Teglatphalassar. Verum has tribus complectitur Samaria, non Sodomam: Samaria enim apud Prophetas significat regnum Israel, puta, non septem, sed decem tribus. Rursum sicut Samaria et Jerusalem proprie hinc capiuntur, ita et Sodomam, ut patet ex eo quod dixit vers. 49: «Ecce hæc fuit iniquitas Sodomæ.»

Dico ergo per Sodomam hinc accipi totam Pentapolim, ex Pentapoli autem incendum Sodomam evasit urbs Segor, cum suis villis et pagis ob preces Loth. Rursum, sub Sodomam intelliguntur vicini Moabite et Ammonite. Hi enim orti sunt ex incestu Sodomitico filiarum Loth cum patre in Sodomis, puta in Segor, uti notavit Lyranus et Vatablus. Hi ergo origine et natalitate fuerunt Sodomite. Hosce omnes in captivitatem Babyloniam abduxit Nabuchodonosor. Ille ergo Propheta, de more, tristibus leta subjungens, prædicat eorum liberationem et reditum. Idem de iis prædixit Jeremias, cap. XLVIII, 47, et cap. XLIX, 6. Ad

hæteram anim loquitur Propheta de reductione, tum harum gentium, tum Judæorum et Babylonæ. Nam multi ex Samaria, id est ex decem tribubus, mixti Judæis, id est duabus tribubus, inde sub Cyro redierunt. Sed sub hæc reductione certius et potius intendit significare reditum Judæorum et gentium e servitute peccati et demonis ad libertatem gratiæ Christi, et Ecclesie ac regni cælorum. Hæc est enim patria nostra felicitior et feracior, quam Jerusalem, Sodomam et Samariam: et sic redimus ad «antiquitatem» nostram, ut ait hic Propheta, id est ad pristinum statum justitiæ et felicitatis.

Ubi nota: Per Samariam Samaritanos, qui medi erant inter Judæos et Gentiles; per Sodomam Gentiles qui impie vivebant, ut Sodomite. Ponit enim unam Gentilium civitatem implissimam pro omnibus: sicut Christus, *Math. xi, 21, 22 et 23*, pro Isidem posuit Sodomam, Tyrum et Sidonem: et Isaias pro Isidem posuit Bosra et Edom, cap. XXXIV, 6; item Ægyptum, cap. xiv, 21. Significata ergo Propheta fore, ut prius Sodomam, id est Gentiles; et Samariam, id est Samaritanos, a peccati captivitate liberentur, et ad Ecclesiam veniant quam Jerusalem, id est Judei: hosce enim post illos venturos. Ita Maldonatus.

ET CONVERTAM REVERSIONEM (id est captivitatem, uti jam dixi) TUAM IN MEDIO EARUM, — id est una cum illis: quasi non illas propter te, sed te propter illas liberare videam. Ita Maldonatus.

34. UT PORTES IGNOMINIAM TUAM, etc., CONSOLANS EAS. — «Ignominiam», qua scilicet in captivitate misera fuisti, ex qua jam redis, sieque consolamur Samariam et Sodomam in sua ignominia; quia consolatio est reorum, habere socium vel majorem in pena. Ita Vatablus.

Secundo et potius, in conversione ad Christum Judei viderunt in medio gentium, id est inter gentes pari jure, uno inferiori et subordinato. Quia enim Christus missus fuit in salutem omnium gentium, totiusque mundi; hinc et consequenter missus fuit in salutem Judæorum. Hoc inviderunt gentibus Judei, ideoque a Christo sunt aversi et rejecti, pauci vero conversi. Hæc fuit confusio Judæorum, et consolatio gentium ac salus. Hoc est quod ait Christus, *Math. viii, 41*: «Dico autem vobis, quod multi ab Oriente et Occidente venient et recumbent cum Abraham, et Isaac, et Jacob in regno cælorum: filii autem regni ejicientur in tenebras exteriores.» Ita Prado et Maldonatus.

35. ET SOROR TUA SODOMA. — Significat gentes prius convertendas ad Christum, postea, in fine mundi Judæos, cum plenitudo gentium intraverit, *Roman. xi, 26*. Dicit Christus, *Math. cap. xv, 24*, ait ad Chananæam: «Non sum missus nisi ad oves, quæ perierunt domus Israel.» Respondet. Sensus est, *q. d.* Sum missus ut solis Judæis, ut pole quibus promissus est Messias, corporalem

presentiam, ac per consequens Evangelii mei et miraculorum meorum gratiam, quam hic panem voco, exhibeam; unde et a S. Paulo, *Rom. xv, 8*, Christus vocatur minister circumcissionis, id est circumcisorum, hoc est doctor et prædicator Judæorum. Ita S. Hilarius in locum Matthæi citatum, et S. Augustinus tract. 31 in *Joan.* Christus ergo personaliter missus est ad Judæos, ut per eos, puta per Apostolos, converteret cæteras gentes totumque orbem. Ergo omnium gentium conversio fuit universalis, primus et adæquatus finis missionis Christi, inter quas excoherentur Judei, ac deinde quælibet particulares gentes.

AD ANTIQUITATEM SUAM, — ad pristinam libertatem, et possessionem tum terrenam, tum potius spiritalem, puta Ecclesie, in qua ab olim in Adamo et Noe, omnes conscripti fuimus cives, imo hæredes et filii.

36 et 37. NON FUIT AUTEM SODOMA SOROR TUA AUDITA IN ORE TUA, IN DIE SUPERBIE TUE, ANTEQUAM REVELARETUR MALITIA TUA; SICUT HOC TEMPUS IN OPPROBRIUM FILIARUM SYRIÆ, etc., PALESTINARUM, etc., — *q. d.* Cum, o superba Jerusalem, peccares contra me, non es recordata, nec ullam fecisti mentionem peccatorum et poenarum Sodomæ, ut te metu similis supplicii a similibus sceleribus reverares. Ita S. Hieronymus et Maldonatus.

Secundo et nervosius, *q. d.* «In die superbiæ», id est felicitatis et opulentiæ tuæ tempore, cum domus meis superbires; non dignabaris vel nominare peccatricem Sodomam, quasi tu justa esses et felix meo templo: sed nunc vides illam præ te justificari, cum revelatur tua malitia hoc tempore, ut sis in opprobrium et contemptum Syrorum et Philistinorum, qui sunt vicini tui. Ita Prado.

Simili parabola Pharisei despicientis publicanum, Christus proponit contemptum Judæorum contemptum gentium. *Luc. xviii, 10* et sequent.

37. QUE AMBUNT TE PER GRUM. — Ex Hebræo veritas cum Vatablo: *Quæ te contemnebant, vel diripiabant circumquaque.*

38. SCELUS TUUM ET IGNOMINIAM TUAM TU PORTASTI. — Septuaginta: *Tu portasti poenam tuam arrogantem et impietatem*, ut quæ fastidiebas vel nominare Sodomam et Gentiles, jam eis postponaris in gratia et regno Christi.

39. ET FACIAM TIBI, — puniam te per Chaldeos; sicut despondisti juramentum, il est execrationem, quam legis transgressoribus intulisti, *Deut. cap. xxvii*. Itaque irritasti pactum mecum initum, *q. d.* Poenarum metu non es aversa a legis violatione, jam ergo eas sustine.

40. ET RECORDABOR EGO PACTI MEI VECUM IN DIEBUS ADOLESCENTIE TUE; ET SUSCITABO TIBI FACTUM SEMPERNUM, — *q. d.* Ego tamen, o Synagoga, licet a te despectus, te non deseram; sed recordabor pacti mei cum Abrahamo inito, quod sciogest ex ejus semine esset nasciturus Christus, salvator tuus et gentium, inquit, inquam, cum adhuc

esse adolescentula, imo in lumbis Abrahae; vel potius pacti, scilicet cum Mose in Sina inito (tunc enim eras quasi adolescentula, ut dixit vers. 4); «Recordabor,» ut te recipiam, ineamque tecum aliud pactum novum, tum per Zorobabel, tum potius per Christum, illudque sempiternum, Jerem. cap. xxxi, 31. Nam pactum sub Zorobabel non fuit sempiternum, nisi hyperbolice, id est diuturnum.

Aliter Maldonatus, *g. d.* «Recordabor pacti mei,» id est puniam te secundum pactum meum. Nam in fodere non solum promissa erant praemiorum, sed et poenarum contra transgressores comminationes. *Levit. cap. xxvi, g. d.* Quia tu non es recordata pacti mei, ego ejus recordabor. Servabo enim illud in sumendo de te poenas, eo comminatus: cum autem punivero te, auferam pactum illud, et dabo tibi pactum aliud sempiternum, quod est Evangelium.

61. Et recordaberis viarum tuarum, et confunderis: cum receperis sorores tuas te majores cum minoribus tuis, — *g. d.* Cum te ad gratiam et regnum Christi eveham, erubescens vitam et peccata praeterita, *Actor. ii, 17,* miraberis meam bonitatem, qua sororem tuam majorem Samaritanam, et minorem Sodomam, id est gentes omnes vicinas, ad te deducam, ut eas in Ecclesiam et regnum tuum recipias, ut quasi filias. Hierosolymam enim coepit Ecclesia Christi; unde Hierosolymitana Ecclesia mater est fidelium omnium. Hinc Isaias, cap. lx, 4, sub nomine Jerusalem alloquens Ecclesiam: «Fili, ait, tui de longe venient,» *g. d.* Tunc non amplius superbe arrogabis tibi justitiam, nec so-

rores tuas, id est alias gentes, contemnes; sed summa reverentia veneraberis mea iudicia, et summa gratitudine mihi devotam, gentes omnes ut sorores complecteris, et ut filias amabis.

NON EX PACTO TUO, — cum Mose et tecum inito in Sina (quod servos faciebat et rogebat metu mortis), quod violasti; sed ex pacto meo, quod olim Abrahae promisi, et nunc per Christum praestabo, quod est pactum faciens et adoptans te in filium, ac regens te spiritu charitatis et timoris filialis, puta pactum et Testamentum novum, quod est lex gratiae, imo gratia Christi.

63. ET NON SIT TIBI ULTRA APERIRE OS, — *g. d.* Non audebis ultra conqueri, imo nec hiscere, aut mutire, cum videbis tuam indignitatem, meamque erga te clementiam et beneficentiam, qua quasi certabo cum tua impietate, eamque vincam et obruam. Mittam enim tibi tuisque Christum unigenitum meum, qui ibit quasi lux ad caecos, vita ad mortuos, via ad errantes, veritas ad falsos et fallaces, salus ad aegros, fortitudo ad fragiles, redemptio ad captivos, justitia ad injustos, fons aquae vivae ad aridos, princeps pacis ad discordes, panis vitae ad laborantes fame, Deus ad peccatores, eosque faciet sanctos, saturos, concordēs, justos, liberos, sanos, fortes, veraces, vivaces, vegetos et lucidos. Tractat hoc argumentum Apostolus epist. ad Romanos, praesertim cap. iii, ubi docet, nec Judaeos, nec gentes debere gloriarī de sua justitia, sed confundi ob sua peccata; ac laudare et gratias agere Deo, qui gratis indignis contulit gratiam, justitiam et salutem per Christum.

CAPUT DECIMUM SEPTIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Sub typo duarum aquilarum pugnantium, quarum majorem debellat, describit Nabuchodonosorem et Pharaonem inter se pugnautes, ex quibus ille hunc debellavit. Quocirca praedicit, quod Pharaoni inimicus Sedectas et Judaea (quam vinea comparat), ac contra Dei voluntatem rebellans Nabuchodonosori, ab eo regno, oculis et patria privabitur: Joachin vero ex Dei voluntate, eidem se tradens, exaltabitur. Primo, proponit ipsam parabolam: deinde, vers. 11, eam applicat et explicat eo modo quo dicit.

1. Et factum est verbum Domini ad me, dicens: 2. Fili hominis, propone aenigma, et narra parabolam ad domum Israel, 3. et dices: Haec dicit Dominus Deus: Aquila grandis magnarum alarum, longo membrorum ductu, plena plumis et varietate, venit ad Libanum, et tulit medullam cedri. 4. Summitatem frondium ejus avulsit: et transportavit eam in terram Chanaan, in urbe negotiatorum posuit illam. 5. Et tulit de semine terre, et posuit illud in terra pro semine, ut firmaret radicem super aquas multas: in superficie posuit illud. 6. Cumque germinasset, crevit in vineam latiore statura, respicientibus ramis ejus ad eam: et radices ejus sub illa erant; facta est ergo vinea, et fructificavit in palmitibus, et emisit propaggines. 7. Et facta est aquila altera grandis magnis alis, multisque plumis: et ecce vinea ista quasi mittens radices suas ad eam, palmites suos extendit ad illam, ut irrigaret eam de areo-

lis germinis sui. 8. In terra bona super aquas multas plantata est: ut faciat frondes, et portet fructum, ut sit in vineam grandem. 9. Dic: Haec dicit Dominus Deus: Ergone prosperabitur? nonne radices ejus evellet, et fructus ejus distringet, et siccabit omnes palmites germinis ejus, et aresecet: et non in brachio grandi, neque in populo multo, ut evellet eam radicibus? 10. Ecce plantata est: ergone prosperabitur? nonne cum tetigerit eam ventus urens, siccabitur, et in arenis germinis sui aresecet? 11. Et factum est verbum Domini ad me, dicens: 12. Dic ad domum exasperantem: Nescitis quid ista significant? Dic: Ecce venit rex Babylonis in Jerusalem: et assumet regem, et principes ejus, et adducet eos ad semetipsum in Babylonem. 13. Et tollet de semine regni, ferietque cum eo foedus: et ab eo accipiet jusjurandum, sed et fortes terrae tollet, 14. ut sit regnum humile, et non elevetur, sed custodiat pactum ejus, et servet illud. 15. Qui recedens ab eo misit nuntios ad Aegyptum, ut daret sibi equos, et populum multum. Numquid prosperabitur, vel consequetur salutem qui fecit haec? et qui dissolvit pactum, numquid effugiet? 16. Vivo ego, dicit Dominus Deus: quoniam in loco regis, qui constituit eum regem, ejus fecit irritum juramentum, et solvit pactum, quod habebat cum eo, in medio Babylonis morietur. 17. Et non in exercitu grandi, neque in populo multo faciet contra eum Pharaon praelium: in jactu aggeris, et in exstruktionem vallorum, ut interficiat animas multas. 18. Spreverat enim juramentum ut solveret foedus, et ecce dedit manum suam: et cum omnia haec fecerit, non effugiet. 19. Propterea haec dicit Dominus Deus: Vivo ego, quoniam juramentum, quod sprevit, et foedus, quod praevicatus est, ponam in caput ejus. 20. Et expandam super eum rete meum, et comprehendetur in sagena mea: et adducam eum in Babylonem, et judicabo eum ibi in praevicatione qua depexit me. 21. Et omnes profugi ejus cum universo agmine suo, gladio cadent: residui autem in omnem ventum dispergentur: et scietis quia ego Dominus locutus sum. 22. Haec dicit Dominus Deus: Et sumam ego de medulla cedri sublimis, et ponam: de vertice ramorum ejus tenerum distringam, et plantabo super montem excelsum et eminentem. 23. In monte sublimi Israel plantabo illud, et erumpet in germen, et faciet fructum, et erit in centrum magnam: et habitabunt sub ea omnes volucres, et universum volatile sub umbra frondium ejus nidificabit. 24. Et scient omnia ligna regionis, quia ego Dominus humiliavi lignum sublime, et exaltavi lignum humile: et siccavi lignum viride, et frondere feci lignum aridum. Ego Dominus locutus sum, et feci.

2. PROPONE ENIGMA, — id est obscuram similitudinem, sive, ut sequitur, parabolam. In Scriptura enim saepe haec tria, parabola, aenigma, proverbium confunduntur et pro eodem sumuntur, uti notat Jansenius initio proverbiorum. Scilicet significant illustrem quamlibet sententiam, praesertim acutam, parabolicam, moralem. Hebraeorum enim *משל* *masal* significat sententiam eminentem et predominantem, uti est proverbium, axioma, gnome, quales sunt in Proverbis Salomonis. Parabola, graece *παράβολη*, proprie est comparatio et similitudo. Aenigma est sententia obscura et subtilis: radix enim *אשכול* *aschavol* significat obscure loqui. Unde hebraice vocatur *חידה* *chida*, id est acuta propositio, a radice *חוד* *chod*, vel *חוד* *chod*, id est acuminare, acere, acute loqui.

5. AQUILA GRANDIS, — id est Nabuchodonosor rex. Aquila enim avium princeps, et viribus, et peracitate, et altitudine volatus, et audacia, et acutitate rostri regiam praese fert majestatem. Unde Cyrus et Artaxerxes Persae, ac postea Ro-

mani aquilam habuerunt pro insigni, sicut Chaldaei columbam, *Jerem. i, 16*. Sic de eodem rege ait Jeremias cap. xlix, 22: «Ecce quasi aquila ascendet, et avolabit, et expandet alas suas super Bosram.»

Nota: Aquila symbolum est regni et imperii; est enim ipsa avium regina. Unde Pyrrhus rex aquila dicit voluit. Nam, ut ait Plutarchus in ejus Vita: «Dum a pugna magna cum gloria ac laetitia in Epirum reversus, a suis *ἀετός* id est aquila, salutaretur: Per vos, inquit, *ἀετός* sum, qui me vestris armis, tanquam alis in altum extulistis. Unde semper ei aquilae cognomen summe placuit, coque usus est.»

Filius Caroli Magni dicitur esse Arnulphus, quod germanice sonat *Arent hulp*, id est aquila auxiliium; vel quod illud aliquando ab illa accepit; vel potius, ut nomine suo moneretur se suis natalis, amicis ac subditis aquilina fortitudine, seu instar aquilae, auxilium praebere debere. Hoc enim est munus principis.